

Zestátnění dolů i města

Budějovické sněmovní usnesení bylo pro Šliky těžkou ranou, protože k vrcholu právě kvačil i rozkvět stříbrných dolů. Ražbu mincí i výkup kovu převzal král Ferdinand I. a Albrecht, Jeroným a Lorenc Šlikové, po smrti Štěpána vůdčí osobnosti rodu, snad ani netušili, že nešlo o pohromu poslední. I když možná některému z nich připadlo podivné, proč v soukromé úmluvě s Ferdinandem, sepsané 13. září 1528, je jim přiznáván desátek pouze z těch dolů, které byly v provozu v okamžiku uzavření dohody, nikoli tedy i těch, které by mohly být odkryty a zprovozněny v budoucnu. Z toho je zřejmé, že kolotoč kolem mincování už nenápadně rozvířil i jejich majetková práva k horám (horní regál).

Místo jednoho pána jich začalo do jáchymovských záležitostí zasahovat hned několik – Česká komora v Praze, Dvorská komora ve Vídni (pro eminentní zájem Vídně o Jáchymov, neboť to byl jeden z nejdůležitějších zdrojů královských důchodů, spadaly finanční otázky přímo pod dozor a vedení Dvorské komory), královští úředníci v mincovně a šlikovští ve správě důlní a hutní. Zisky Šliků tím podstatně klesly, ale přesto byly ještě značné, neboť dolování mělo dosud vzestupnou tendenci. V tomto „dvojvládí“ se mezi královskými a šlikovskými úředníky pozvolna stupňovalo napětí. Snahou královské správy bylo prokázat, že Šlikové vedou báňské podnikání špatně a že je třeba, aby král převzal všechna regální práva do svých rukou. Jako naschvál začala od roku 1534 pozvolna stagnovat těžební činnost, což bezpochyby nahrávalo argumentům královských úředníků. Spor mezi králem a Šliky se vyhroutil roku 1541 vydáním nového šlikovského horního řádu, který ovšem Ferdinand I. okamžitě prohlásil za škodlivý pro báňskou činnost. Šliky tak donutil k protestu, který se změnil v několikaletý soudní spor, jehož výsledek musel být od samého počátku zcela zřejmý.

Hádky a spory ostatně probíhaly na celém území. Ferdinand se pokoušel využít hrozby Osmanské říše ke konsolidaci své monarchie, stavové českých zemí však omezování svých práv odmítali a naopak připomínali králi, že to byl on, kdo válku s Turky rozpoutal. Zároveň se stále více projevovaly prohlubující se rozpory mezi katolíky a protestanty, a to nejen při augsburském sněmu roku 1530, ale také vznikem šmalkaldského spolku, neboť v českých zemích se začalo významně šířit luteránství. Náboženský odpor vůči Habsburkům sílil zejména proto, že Ferdinand při obsazování úřadů nejenže upřednostňoval katolíky, ale navíc potíral Jednotu bratrskou. Nespokojena byla také města, která se Ferdinand opakovaně snažil zdanit. Dílčích úspěchů své politiky tak král dosahoval jen díky trpělivému prosazování loajálních lidí do úřadů a využívání každého zaváhání stavů. Přestože Ferdinand svou pozici v českých zemích pozvolna posiloval, opozice proti němu mohutněla. Stavům se především nelíbilo, že panovník často jedná proti jejich radám, a zaslívali mu, že se na sněmech zajímá jen o finance a jiné důležité otázky ponechává stranou. Stavům však chyběla vlastní politické koncepce a navíc byli rozděleni do frakcí (královská města, bratrská šlechta, utravvistická šlechta apod.), které měly své vlastní zájmy, takže jen pasivně bránily své svobody. Stavovský odboj definitivně vytěkal porážkou Šmalkaldských a, jak dodnes bývá dobrým zvykem, mnozí stavové se rychle začali předhánět v projevech loajality vůči panovníkovi. Největší díl viny za povstání byl svalen na města, která byla donucena odevzdat králi privilegia, musela zaplatit vysoké pokuty a podrobit se královskému dozoru, což je zbavilo někdejších významných politických svobod. Šlechta byla oproti tomu potrestána mnohem mírněji, takže její role mezi stavy výrazně vzrostla. Stavovský odboj přesto zbrzdil Ferdinandovy centralizační a integrační snahy, které do budoucna musel provádět obezřetněji.

Na základě kladného výsledku soudního sporu zbavil Ferdinand I. královským rozhodnutím z 19. září roku 1545 Šliky práv horního regálu v celém loketském kraji. Doly i město Já-

chymov, včetně zámku Freudenstein, tak přešly s okamžitou platností do královské správy. Převzetí majetku král svěřil do rukou Bohuslava Felixe Lobkovice a Kryštofa Gendorfa. Královi zástupci převzali město, přijali slib věrnosti králi a dosadili nové úředníky.

Protestantské a k Sasku inklinující město nebylo s novým stavem spokojeno, přestože se král snažil obyvatele získat novými svobodami a příspěvkem na špitál. Ve městě docházelo k nepokojům a zatýkání. Poměry se přioströovaly se zhoršující se mezinárodní situací. Nejistota okolo Jáchymova se prohloubila již r. 1546 za války šmalkaldské. Ačkoli Ferdinand propůjčil městu nové výsady a nový městský znak, obyvatelstvo nadále sympatizovalo se saským kurfiřtem Janem Fridrichem. Po obsazení pohraničních saských měst, Horní Blatné a Božího Daru, královskými vojsky v říjnu roku 1546, se obec jáchymovská odmítla postavit na obranu hranic proti vojskům kurfiřtovým. Když v březnu 1547 obsadilo Jáchymov saské vojsko, přidalo se město ke vzbouřeným českým stavům, sympatizujícím se šmalkaldským spolkem. Saská vláda zde ale trvala pouze 9 měsíců do bitvy u Mühlbergu, kterou skončila i rebelie českých stavů. Ferdinand I. se opětovně zmocnil Jáchymova a následovala trestní opatření proti městu a různé sankce (asi 250 osob města bylo tehdy násilně odvedeno do královské armády). Město znovu slíbilo králi věrnost a Šlikové se museli definitivně zřítí všech práv na Jáchymov. Hospodářský zájem krále na jáchymovské produkci stříbra převážil nad přísností trestu. Ferdinand obnovil městská privilegia a 1. ledna roku 1548 vydal nový horní řád pro jáchymovské doly. Vzhledem k neustále napjatým poměrům na saských hranicích král zmírnil své rozhodnutí a ponechal Šlikům, kteří měli úzké vztahy k saským kurfiřtům, právo na jáchymovský desátek (do r. 1555) i na dědičné kuksy, a povolil jim zakládat na jejich panstvích doly na železnou rudu.

Zabavení kapitálu a podílů v dolech postihlo i zahraniční těžaře ze sousedního Německa, což vedlo k prudkému poklesu jáchymovské těžební činnosti. I přes značné intervence a dotace poskytované králem se stav těžební činnosti nelepšil, ba právě naopak. Nepořádky, které zavládly, nebylo již možné změnit. Město začalo ztrácet svůj význam, hornictví, umění i věda začaly upadat. Slavná stříbrná doba Jáchymova tak rokem 1547 končí. Definitivně zde skončila i šlikovská éra.

V letech 1521-1544 se roční těžba stříbra pohybovala kolem 10-11 tun, v následujících letech 1545-1560 klesla na 8-9 tun, v dalším období 1561-1580 těžba poklesla dokonce na dvě a čtvrt tuny. Množství vytěženého kovu odpovídal i průměrný počet dolů, které v té době pracovaly. V letech 1545-1560 bylo v provozu průměrně 39 dolů ročně, do roku 1570 bylo v provozu průměrně 23 dolů, v letech 1578 až 1580 se jejich počet pohyboval mezi 6-9 a v letech 1580-1584 se nepatrně zvýšil na 8-11.